

Anton végére érve, hogy a világ kisebb és zordabb, mint eddig volt. Pedig valójában a világ éppoly nagy és tág, mint amekkora mindig is volt. Csak Rushdie lett időközben kicsi...

(*The New York Review of Books*)

Urs Hafner

Eugenika két svájci városban A szociálpolitika sötét fejezete

---

Gisela Hauss, Béatrice Ziegler, Karin Cagnazzo, Mischa Gallati: Eingriffe ins Leben. Fürsorge und Eugenik in zwei Schweizer Städten (1920–1950). Chronos Verlag, 2012. 192 oldal

A jóléti állam számtalan embert óvott meg a szegénységtől a 20. század Európájában. A jóléti államnak azonban van egy csúf oldala is. Főleg a 20. század első felében motiválták az állami gondoskodással kapcsolatos intézkedéseket az eugenika, azaz a „jó születés tudományának” tételei. Ezeknek az intézkedéseknek az volt a célja, hogy erősítsék a „néptestet” (Volkskörper) az alacsonyabb rendűnek tekintett egyének – ilyenek voltak az úgynevezett morálisan degeneráltak, az elszegényedettek, a fogyatékkal élők és az alkoholisták – szaporodásának megakadályozásával. A erre a célra leggyakrabban igénybe vett eszközök a házasságkötési tilalom, a sterilizálás, a kasztrálás és az elmeegógyintézeti gondozás voltak. Az egyén jogai kevésbé voltak fontosak, mint a nemzet (vélt) java.

Gyámság alá helyezés, sterilizálás

Az eugenikát rendszerint a nemzetiszocialistákkal kötik össze, ám eukenikai motívumokkal és gyakorlatokkal a demokráciákban is találkozhatunk. A német eugenikusokat a 20. század első felében a sterilizálás tekintetében élenjáró szerepet játszó Amerikai Egyesült Államok inspirálta. Svédországban

egészen 1976-ig volt hatályban a sterilizációs törvény, s addig mintegy hatvanezer nőt vettek alá kényszer-sterilizálásnak. És ahogy arra a közelmúltban egy tanulmány Basel és Zürich, illetve Waadt (Vaud) kanton esetében rámutatott, a 20. század első felében Svájcban is elterjedt volt az eugenikai gondolkodás és cselekvés.

Ezeket az eredményeket egészíti ki az a most megjelent tanulmánykötet, amely az *Integration und Ausschluss* nevet viselő nemzeti kutatási program keretében jelent meg. Gisela Hauss, Béatrice Ziegler, Karin Cagnazzo és Mischa Gallati két svájci városban, St. Gallenben és Bernben vizsgálták az eugenikai gondolkodás és cselekvés elterjedését esettörténetek alapján, főleg a sterilizációra és a gondozás területére összpontosítva. A legtöbbször ugyanis gondnokság alatt álló személyek kerültek az eugenika látóterébe.

A két város a 19. és 20. század fordulóján polgári volt, Bernben azonban a baloldal is jelentős erőt képviselt. Míg Bernben kiépítették és professzionizálták a gondozási rendszert, ez St. Gallenben túlnyomórészt önkéntességi alapon nyugodott. Bernben így jelentősen több gondnokság alá helyezés történt, mint St. Gallenben. Az eugenikai gyakorlat, amelyben gyámhivatalok, pszichiátriák, orvosok és bíróságok működtek együtt, alig különbözött egymástól a két városban. A felelősök rendkívül ritkán érveltek kifejezetten eugenikai érvekkel, inkább orvosi, pedagógiai és pénzügyi érveket (a szegénygondozásra nehezedő teher elkerülése) kapcsoltak össze egymással.

Önkéntességre kényszerítve

Sterilizálásra ritkán került sor; St. Gallenben a szerzők 1920-tól 1950-ig húsz esetet azonosítottak. Az érintettek főleg gondnokság alá helyezett fiatalok és a szegényebb rétegekből származó leánygyermek voltak. Őket nem akaratuk ellenére sterilizálták; a kényszer-sterilizálás ugyanis testi sértésnek számított és csak Waadt kantonban volt legális. Mindazonáltal a nőkre gyakran komoly nyomást gyakoroltak, hogy egyezzenek bele a sterilizálásba.

Michel Foucault francia szociálfilozófusra támaszkodva a szerzők mérlegelték nem csak az önkéntesség beiktatását az „öntönkretétel erős mozgatórugójává”, hanem a „biopolitikai intervenciót” is a hatóságok ré-

széről. Mindazonáltal ez a fontos munka nem elég precízen köti össze Foucault elméleteit a forrásanyaggal. Segíthetett volna az eugenika fogalmának meghatározása.

(Neue Zürcher Zeitung)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Dr. Magyar Kálmán történész-régész,
múzeumi tud. főmunkatárs, Kaposvár
Erős Vilmos történész, egyetemi
docens, Debrecen
Kapronczay Károly történész,
Budapest
Erdene Noel, egyetemi hallgató, ELTE
ÁJK, Budapest

Pomogáts Béla irodalomtörténész,
Budapest
Rózsa T. Endre judaista-
filozófiatörténész, Nagykovácsi
Trembeczki István főiskolai docens,
Nyíregyháza